

სოციალურ მეცნიერებათა აკადემიური დოქტორი, ქ. ჩოლოყაშვილის სახელობის თბილისის 178-ე საჯარო სკოლის ისტორიის მასწავლებელი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ფაკულტეტის უფროსი მასწავლებელი

ვალიკო ჯუღელი და 1924 წლის „აჯანყების მათემატიკა“

საქართველოს ეროვნული არქივის საისტორიო ცენტრალურ განყოფილების ჰარვარდის ფონდში დაცულია მეტად საინტერესო ხელნაწერი: „ვალიკო ჯუღელის წერილები ბოლშევიკების წინააღმდეგ ბრძოლის საკითხზე“, რომელიც დათარიღებულია 1923-1924 წლებით. ამ წერილების საშუალებით საქართველოს დამფუძნებელი კრების წევრი სოციალ-დემოკრატიული პარტიიდან, საქართველოს სახალხო გვარდიის სარდალი ვალიკო ჯუღელი პარიზში ნოე რამიშვილს უგზავნის საქართველოში განსახორციელებელ აჯანყების გეგმას, რომელსაც „აჯანყების მათემატიკას“ უწოდებს.

ვალიკო ჯუღელისა და ნოე რამიშვილის ეპისტოლური მემკვიდრეობა, რომელიც 1924 წლის შეიარაღებული აჯანყების მომზადებას ეხება, ძვირფას პირველწყაროს წარმოადგენს ამ საკითხებით დაინტერესებულ მკითხველთათვის.

ცნობილია, რომ პარიზში მყოფ ემიგრანტულ მთავრობას საგარეო პოლიტიკური ფაქტორები არ აძლევდა იმედს, რათა ახალი აჯანყების მოწყობაზე ეფიქრა. მიუხედავად ამისა ემიგრაციაში მყოფმა სოციალ-დემოკრატებმა საქართველოში პოლიტიკური სიტუაციის შესასწავლად გამოაგზავნეს ვალიკო ჯუღელი.

ვალიკო ჯუღელი დაიბადა 1887 წელს ქუთაისის გუბერნიის შორაპნის მაზრის სოფელ სვირში. სწვლობდა ქუთაისის კლასიკურ გიმნაზიაში, სადაც გაეცნო სოციალ-დემოკრატიულ მოძღვრებას.

1917 წლის ბოლოდან იყო წითელი გვარდიის (შემდგომში სახალხო გვარდიის) ერთ-ერთი დამაარსებელი და ორგანიზატორი. აირჩიეს სახალხო გვარდიის მთავარი შტაბის წევრად. 1919 წლის 12 მარტს აირჩიეს საქართველოს რესპუბლიკის დამფუძნებელი კრების წევრად.

1921 წლის 18 მარტს დატოვა საქართველო და ცხოვრობდა სტამბოლში. აქტიურად მოღვაწეობდა ემიგრაციის ცხოვრებაში. 1924 წლის აპრილში ბენია ჩხიკვიშვილთან, გრიგელ ცინცაძესთან, ვასილ ნოდისთან და ვიქტორ ცენტერაძესთან ერთად არალეგალურად დაბრუნდა საქართველოში აჯანყებაში მონაწილეობის მისაღებად. თავიდან ცხოვრობდა გურიაში და შემდეგ გადმოვიდა თბილისში, სადაც შევიდა დამოუკიდებლობის კომიტეტის სამხედრო კომისიაში და დაიწყო აჯანყების ორგანიზება, იყენებდა ფსევდონიმს „ზურაბი“. იგი 1924 წლის 6 აგვისტოს თბილისში, პასტერის ქუჩაზე დააპატიმრა საგანგებო კომისიამ (ჩეკა). 7 აგვისტოს ღამით სცადა თვითმკვლელობა, მაგრამ წარუმატებლად. დაკითხვისას მის მიერვე მომზადებული აჯანყების გეგმა აჩვენეს, რითაც დარწმუნდა, რომ კომუნისტებმა ყველაფერი იცოდნენ. ითხოვა დაკავშირებოდა ამხანაგებს და ეცნობებინა მათთვის, რომ აჯანყება დაუშვებელი იყო. ამავე თხოვნით თანამებრძოლებს გაზეთების ფურცლებიდანაც მიმართა. 1924 წლის 28 აგვისტოს დაიწყო ანტისაბჭოთა აჯანყება, რასაც დაპატიმრებულთა დაუყოვნებელი დახვრეტა მოჰყვა. ვ. ჯუღელი დახვირტეს, სავარაუდოდ, 1924 წლის 30 აგვისტოს ღამეს 43 სხვა პატრიოტთან ერთად. მისი საფლავი უცნობია [1].

„მაპატიოს ვალიკო ჯუღელმა ეს სიტყვები. როგორც ადამიანი, როგორც პიროვნება იგი ყოველთვის მომწონდა; ამაში იგი დარწმუნებული უნდა იყოს, ვინაიდან სხდომებზე ჩვენი არაერთი შეტაკების მიუხედავად, მის მიმართ სიმპათია ხშირად გამომიხატავს. როგორც მოღვაწე, იგი არ იყო მზად იმ უზარმაზარი როლისათვის, რომელიც მას წილად ხვდა ჩვენი ხალხის ისტორიაში“ [2, 5] – ეს სიტყვები ეკუთვნის გიორგი კვინიტაძეს, რომელიც, ვფიქრობ, ობიექტურად აფასებდა ვალიკო ჯუღელს, როგორც პოლიტიკოსს.

1924 წლის მაისში პარტიამ ვალიკო ჯუღელი მართლაც მოავლინა სამშობლოში აჯანყების მოსამზადებლად. იგი რეგულარულად აგზავნიდა წერილებს ნოე რამიშვილის სახელზე, სადაც დანვრილებით აღწერდა საქართველოში შექმნილ პოლიტიკურ სიტუაციას. „ისეთი პატარა და ცოცხალი ერის ცხოვრებაში, როგორც არის ჩვენი, პირად ურთიერთობასა და დაახლოებას დიდი მნიშვნელობა აქვს“ [3, 3] – წერდა იგი ერთერთ თავის წერილში. მას კარგად ესმოდა, რომ ემიგრაციაში არსებული ორი დაპირისპირებული პოლიტიკური პარტია (იგულისხმება სოციალ-დემოკრატები და ეროვნულ-დემოკრატები) ძალიან აფერხებდა ისედაც ჩიხში მოქცეული ქართული საქმის წარმა-

ტებით კეთებას. გარდა ამისა, დაპირისპირება იყო თვით სოციალ-დემოკრატებს შორის. სწორედ ამ ურთიერთობის გამოსწორებას გულისხმობდა ვ. ჯუღელი, როცა ის ნოე რამიშვილს მიმართავდა წინამდებარე წერილში.

ვალეკო ჯუღელი ნოე რამიშვილის მისამართით გაგზავნილ მორიგ წერილში გულუბრყვილოდ მიმოიხილავს იმდროინდელი ევროპის პოლიტიკურ მდგომარეობას. იგი წერს: „თუ ერთა ლიგა საბერძნეთის კონფლიქტში ჩაერევა, ის აუცილებლად ხმას ამოიღებს ჩვენს საკითხზეც. როგორ გგონია არ ამოიღებს ხმას ჩვენს სასარგებლოდ, თუ ჩვენ შევძელით რუსების განდევნა ჩვენს საზღვრებზე მდგარი თავდაცვითი ბრძოლის წარმოებით?... ამ მცირე სახელმწიფოების გვერდზე დგას დიდი ინგლისი, რომელსაც სრულიად არ ეხალისება იტალიის გაძლიერება ხმელთაშუა ზღვაზე... მაგრამ, მე ძალიან მწყინს საფრანგეთის ცრუ, ორჭოფული პოზიცია ამ საკითხში..“ [3, 2].

ამავე წერილში ჯუღელი წერს: „მსოფლიოს საერთაშორისო და ჩვენ შინაურ მდგომარეობას რომ გადავავლოთ თვალი, ორ საწინააღმდეგო პროცესს შევამჩნევთ: ერთი მხრივ ხდება რუსეთის იზოლაცია და დასუსტება, მაგრამ მეორე მხრივ, ხდება ჩვენი შინაური ძალების დარბევა და ამასთანავე ქვეყანა ეჩვევა საქართველოს ოკუპაციის ფაქტს.

თუ ერთი მხრივ, დროთა ვითარება აძლიერებს ჩვენს პოზიციას, მეორე მხრივ, იგივე ჟამთაშვლელობა გვასუსტებს ჩვენ. მაშასადამე, მთელი სიძნელე ჩვენი საქმისა იმაშია, რომ ჩვენ უნდა შევარჩიოთ ისეთი დრო, როცა რუსეთი ყველაზე მეტად გარიყული იქნება და როცა ჩვენი ძალები საკმაოდ ძლიერი იქნებიან. აი, ამ დროს უნდა გადავდგათ უკანასკნელი ნაბიჯი. და მე მგონი ეს დრო უკვე დადგა“ [3, 3].

წერილიდან ჩანს, რომ ჯუღელი არარეალურად აფასებდა იმდროინდელ საერთაშორისო ვითარებას, რუსეთის პოლიტიკურ მდგომარეობასა და მის შესაძლებლობებს. წერილში ის საუბრობს რუსეთის იზოლაციაზე, მაშინ როცა ახლადშექმნილი სსრკ სერიოზულ ანგარიშგასანევ ძალას წარმოადგენდა მაშინდელი ევროპისათვის.

ვ. ჯუღელი იმ ხალხის შესახებ, ვისაც აჯანყების გადადება სურდათ, შემდეგს წერს: „მე ვერ გამიგია იმ ხალხის... სიფრთხილე კარგი საქმეა, მაგრამ გადაჭარბებული სიფრთხილე, რომელიც სილაჩრეს დაემსგვსება, დანაშაულია“ [4, 4].

აქვე ის წერს: „ჩვენ დღესვე ადვილად შევძლებთ მტრის განიარაღებას და რამოდენიმე თვით ჩვენი საზღვრების დაცვას. რამოდენიმე დღეში მათ დავიმორჩილებთ და ორ კვირაში საზღვრების საქმესაც გაეწარხავთ. იგი წერს: „წითელ არმიამი ეხლახან იქნება არაუმეტეს

250 ათასი მეზრძოლისა. თუ ამას დავუმატებთ სხვადასხვა ნაწილებს, საუკეთესო შემთხვევაში ჩვენ მივიღებთ 400 ათას კაცს. მაგრამ ამ 400 ათასი კაციდან საომარი მოქმედებისათვის ვარგა 300 ათასი კაცი. ამ 300 ათასი და მთელ კავკასიაში დგას 60-65 ათასი კაცი. ამიერკავკასიაში კი დგას სამი დივიზია (თითოეულ დივიზიაში 3-4 ათასი კაცი) და სხვადასხვა ცალკე ნაწილები – სულ არა უმეტეს 25-30 ათასი კაცისა. კერძოდ საქართველოში დგას ერთი დივიზია (სამი პოლკი) – სულ დიდი რომ ვთქვათ, 14-16 ათასი წითელი ჯარისკაცი. ეს ხომ წვეთია ზღვაში. მართალია, თბილისი მათ მაგრად უჭირავთ (თბილისში მათ ყოველთვის ყავთ 5 ათასი კაცი) მაგრამ ბოლოსდაბოლოს **თბილისსაც რამეს მოუხერხებთ** [4, 6].

დედაქალაქის ალება რომ ყველაზე მნიშვნელოვანი საქმე იყო აჯანყებულთათვის და თბილისი კი საუკეთესოდ ჰქონდათ დაცული ბოლშევიკებს, წერილის ავტორს ეს საკითხი ნაკლებად აფიქრებს. აჯანყების დაწყების დროსთან დაკავშირებით ჯუღელი წერს: „შემოდგომა ჩვენთვის ხელსაყრელია, მაგრამ არც ადრე გაზაფხულია ცუდი“... რაც შეეხება მოკავშირეებს, მისი აზრით, „შესაძლებელია პირველი გამოსვლა მარტო საქართველოს დაჭირდეს. როცა მთა და აზერბაიჯანი დაინახავს საქართველოს მთლიანობას და ძალას, ისინიც ფეხზე დადგებიან. მაგრამ, ამას ერთი-ორი კვირა მაინც დასჭირდება. ამიტომ, მე უფრო გონიერი მგონია, თუ ჩვენ მარტო გამოსვლისთვისაც მზად ვიქნებით. გასამაგრებელია საზღვრები: ა) დარიალი ბ) შავიზღვისპირეთი გ) აღმოსავლეთი.

ადრე მარტი და აპრილი თოვლის დნობისა და მდინარეთა ადიდების პერიოდია. ამასობაში უცხოეთიდანაც რამე დახმარებას მივიღებთ“ [4, 6]

ჯუღელი თავის წერილში გულახდილად აღნიშნავს, რომ მისი გეგმა ბევრს ფანტაზიად და ავანტიურად მიაჩნია. ავანტიურად მას პირიქით მიაჩნია ქვეყნის და ერის სხვის ანაბარად და საჯიჯგნად მიგდება. ის ასევე წერს, რომ „ვინც ფიქრობს, რომ ერი აბსტრაქციაა და მას შეუძლია იარსებოს კონკრეტული პირობების გარეშე, ძალიან შემცდარია“ [4, 7].

ჯუღელის აზრით, „ჩვენ დღეს გვეყავს 15-20 ათასი შეიარაღებული მეზრძოლი. ხვალ ეს რიცხვი შეიძლება ერთი-ორად გავზარდოთ, მაგრამ გვაკლია მორალი, სიმტკიცე და ზნეობა. და შენ (მიმართავს ნოე რამიშვილს) ვისაც ნებისყოფის დიდი ძალა გაგაჩნია, დიდი როლი უნდა ითამაშო“ [4, 7].

თვალის ერთი გადავლებითაც ჩანს, რომ ჩვენს ხელთაა პატრიოტი კაცის წერილები, რომელიც ძალზე ზერელედ და გულუბრყვილოდ განიხილავს როგორც ბოლშევიკთა, ასევე ოპოზიციური პარტიების რეალურ შესაძლებლობებს. მისი დიდი სურვილია, რაც შეიძლება მალე განხორციელდეს აჯანყება ბოლშევიკების წინააღმდეგ და აღდგეს კანონიერი ხელისუფლება საქართველოში.

მართალია, ის დაწვრილებით განიხილავს ქვეყნის სხვადასხვა კუთხიდან ბოლშევიკთა შემოტევების მოგერიების შესაძლებლობებს, მაგრამ არ გააჩნდა დედაქალაქის გათავისუფლებისა და დაცვის რეალური გეგმა. მისთვის ცნობილი იყო, რომ თბილისი ყველაზე კარგად დაცული ჰქონდათ ბოლშევიკებს („...თბილისი მათ მაგრად უჭირავთ, მაგრამ ბოლოსდაბოლოს თბილისსაც რამეს მოვუხერხებთ“).

წერილში წამოჭრილმა ბევრმა საკითხმა ემიგრაციაში აზრთა სხვადასხვაობა გამოიწვია აჯანყების მოწყობსთან დაკავშირებით.

განვიხილოთ ვალიკო ჯუღელის გეგმა, რომელიც მან ახალი წერილის საშუალებით გაუგზავნა ნოე რამიშვილს და რომელსაც „აჯანყების მათემატიკა“ უწოდა, რაც უნდა განხორციელებულიყო აჯანყების მსვლელობის დროს: „ჩვენ თუ გვეყოლება 30-35 ათასი კაცი, აქედან ჩვენ შეგვიძლია 3-4 ათასი კაცი (სოხუმი, სამეგრელო, სამტრედია) მაშინვე გაგრისკენ გავაგზავნოთ. ზოგი დაჭირდება მამისონსა და ბათუმს. დარჩება თავისუფალი 15 ათასი კაცი, რომელსაც თბილისისკენ დავძრავთ. კახეთი, დუშეთი, მანგლისი, გორი – წამოვლენ ფეხით და სხვები მატარებლით. ასე რომ თბილისის გარშემო მოერტყმება 10-12 ათასი კაცი. თვით თბილისშიც გვეყოლება ჩვენ 1500-2000 კაცი. და ამნაირად რაც გინდა მოხდეს, ერთ კვირაში ხელში ჩავიგდებთ. ეს ფანტაზია არ არის. ეს არის სწორი ანგარიში, ეს არის აჯანყების მათემატიკა. თბილისის ალების შემდეგ მთელი კავკასია ხელში გვექნება... თუ წინეთ ვამბობდი, რომ საკუთარი ძალებით თვენახევარს გავძლებდით, ეხლა სრულიად დარწმუნებული ვარ, რომ 2-3 თვესაც გავძლებთ [5, 8].

როცა დღეს ოსმალეთის ნეიტრალიტეტი უზრუნველყოფილია, როცა რუსეთი სავსებით გარიყულია და დასუსტებული, როცა ინგლისი მოწყალე თვალთ გვიყურებს, როცა ჩვენს საკითხს მთელი ქვეყანა იცნობს, სწორედ დღეს უნდა გადავდგათ ჩვენ ეს ნაბიჯი“ [5, 9].

ამ წერილში ჯუღელი იმედს გამოთქვამს, რომ მოახერხებს ემიგრაციაში ჩაბუდებული უიმედობისა და სკეპტიციზმის გაფანტვას აღნიშნული საკითხისადმი.

ჯუღელის წერილებითა და საფრანგეთის მთავრობის ორჭოფული

დაპირებებით დაიმედებული ნოე ჟორდანიას 1924 წლის, 17 მარტს წერილს უგზავნის საქართველოს დემოკრატიული პარტიის ცენტრალურ კომიტეტს, სადაც ის წერს, რომ ჩვენი დამოუკიდებლობის აღდგენა მოხდება შემდეგი გზით: „რუსეთის დღევანდელი მდგომარეობა ახლო მომავალში დაინგრევა... და აი, ამ რღვევის დროს ჩვენი ხალხი გამოვა და ფაქტიურად აღდგება წართმეული დამოუკიდებლობა“ [6, 1].

1924 წლის აჯანყება, მიუხედავად საგარეო თუ საშინაო არახელსაყრელი პოლიტიკური ვითარებისა, მაინც დაიწყო, თუმცა არაერთდროულად და არა ყველგან. არ გამართლდა აჯანყებულთა იმედი, რომ აჯანყებაში ჩაებმებოდნენ ჩრდილოეთ კავკასიელები და აზერბაიჯანელები. არ გამართლდა ვალიკო ჯუღელის „აჯანყების მათემატიკა“ და დედაქალაქი სრულიად დაუცველი და მოუმზადებელი აღმოჩნდა. თვით ვალიკო ჯუღელი კი აჯანყების დაწყებამდე ჩაუვარდა ხელთ ჩეკას.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. <http://legionerebi.com/armia1918/?p=855>, ნანახია 2018 წლის 10 აგვისტოს მდგომარეობით.
2. ჟურნალი „ბრძოლის ხმა“, №2, დეკემბერი, პარიზი, 1930.
3. საქართველოს ეროვნული არქივი, ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 2130, აღწ. 1, საქმე 26.
4. საქართველოს ეროვნული არქივი, ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 2130, აღწ. 1, საქმე № 27.
5. საქართველოს ეროვნული არქივი, ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 2130, აღწ. 1, საქმე № 28.
6. საქართველოს ეროვნული არქივი, ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 2113, აღწ. 1, საქმე № 24.

Irma Gikashvili

*Doctor of Social Sciences, Teacher
of History of Kakutsa Cholokhashvili
Tbilisi Public School №178, Senior
Teacher of Faculty of Law and
International Relations of Georgian
Technical University*

Valiko Jugeli and of the 1924's the „Mathematics of the Uprising“

Summary

In the article several examples of correspondence between one of the leaders of the 1924 uprising – Noe Ramishvili and Social-Democrat Valiko Jugeli are provided.

Valiko Jugheli, the commander of the People's Guard of Georgia, sends to Noe Ramishvili to Paris the plan of uprising in Georgia that he called the „mathematics of the uprising“.

The epistolary heritage of Valiko Dzhugeli and Noah Ramishvili related to the preparation of an armed uprising in 1924 is valuable primary source for readers interested in these issues.

The letters clearly show how unrealistic was their evaluation of international situation in Europe, of political situation in the USSR and its capability led to the defeat of the Georgian patriotic forces in this uprising.